International Journal of Advance and Applied Research (IJAAR)
Peer Reviewed Bi-Monthly
ISSN – 2347-7075
Impact Factor – 4.935
Vol.6 No.5 May–June 2019

अहमदनगर जिल्हा परिषदेत परिवर्तनाच्या प्रक्रियेत समाज कल्याणविभागाची महत्वाची भुमिका

तुवरजालिंदरगोरक्षनाथ
पीएच.डी संशोधक
पदव्युत्तर अर्थशास्त्र संशोधनकेंद्र,
सहकारमहर्षी भाऊसाहेब संतुजीथोरातकला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय,
संगमनेर, ता. संगमनेर , जि. अहमदनगर.

घोषवारा -:

भारतात सर्वप्रथम पंचायत राज्याचा श्रीगणेशा २ ऑक्टोंबर १९५९ रोजी राज्यातीलनांगोरजिल्ह्यात पंडीत जवाहरलाल नेहरू यांच्या शुभहस्ते करण्यात आला. लोकशाही विकेंद्रिकरणाचा राजस्थान राज्याने सर्व प्रथमत्रिस्तरीय पंचायत राज्याचा मान मिळविला. पंडीत जवाहरलाल नेहरूजींनी उद्घाटनकरताना लोकशाही सत्तेच्याविकेंद्रिकरणाला पंचायतराज असेनावदिले. महाराष्ट्रामध्ये जिल्हा परिषद, पंचायत समिती, ग्रामपंचायत ही त्रिस्तरीय व्यवस्था १ मे १९६० या शुभदिनीतत्कालिन मुख्यमंत्रीके. मान. यशवंतराव चव्हाण यांच्या प्रमुख उपस्थितीत जिल्हा परिषदेची स्थापनाकरण्यात आली. अहमदनगर जिल्हा परिषदेची स्थापनादि. २ मे १९६३ रोजी मा. अध्यक्ष, उपाध्यक्ष व पदाधिकारी यांची १२ ऑगस्ट १९६२ मध्येनिवड होऊन जिल्हा परिषद अस्तित्वात आली. महाराष्ट्रातीलग्रामीण भागाचे सर्वांगीण प्रशासकीय संस्थाकायद्याने अस्तित्वात आली. महाराष्ट्रातीलग्रामीण भागाचे सर्वांगीणविकासासाठीत्रिस्तरीय पध्दतीची लोकनियुक्त प्रशासकीय संस्थाकायद्याने अस्तित्वात आली. जिल्हा परिषद व पंचायत समितीचेकामकाज जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम १९६१ व ग्रामपंचायतीचेकामकाजचालते.

प्रस्तावना :-

भारतीय संविधानात ४६ नुसार राज्य हे दुर्बलतरजनवर्ग आणि विशेषत: अनुसूचीतजाती, अनुसूचितजमाती याची विशेष काळजी पूर्वक शैक्षणिक व आर्थिक हित संवर्धनकरील आणि सामाजिक अन्याय व सर्व प्रकारचे शोषण यांपासून यांचे संरक्षणकरील यास अनुसरून महाराष्ट्र राज्याने अनुसूचितजाती, अनुसूचितजमाती, विमुक्तजाती व भटक्याजमाती यांच्या कल्याणार्थविविधयोजना

सुरूकेलेल्या आहेत.या योजनांची अंमलबजावणी समाजकल्याण विभागामार्फतकरण्यात येत आहे. महाराष्ट्र शासन समाजकल्याण सांस्कृतिककार्य व क्रिडा विभाग शासननिर्णयक्र. बी.जी.टी. २०००/प्र.क्र./१५५ अर्थसंकल्प दि. ४ नोव्हेंबर २००० अन्वये महाराष्ट्र जि. प. व पं. स. अधिनियम १९६१ च्या कलम १०० खाली ६ योजना व कलम १२३ खाली २ योजना समाजकल्याणविभागातीलएकूण ८ योजना जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरीत करण्यात आलेल्या आहेत. सर्व मागासवर्गीय व दुर्बल घटकांना सामाजिक परिवर्तनाच्या प्रक्रियेत आणूनत्यांचा शैक्षणिक, सामाजिक, आर्थिकविकासघडवून आणूनत्यांचा शैक्षणिक, सामाजिक, आर्थिकविकासघडवून आणण्यासाठी निरनिराळ्या योजना समाजकल्याणतसेचइतर यंत्रणेमार्फत राबविल्या जातात.

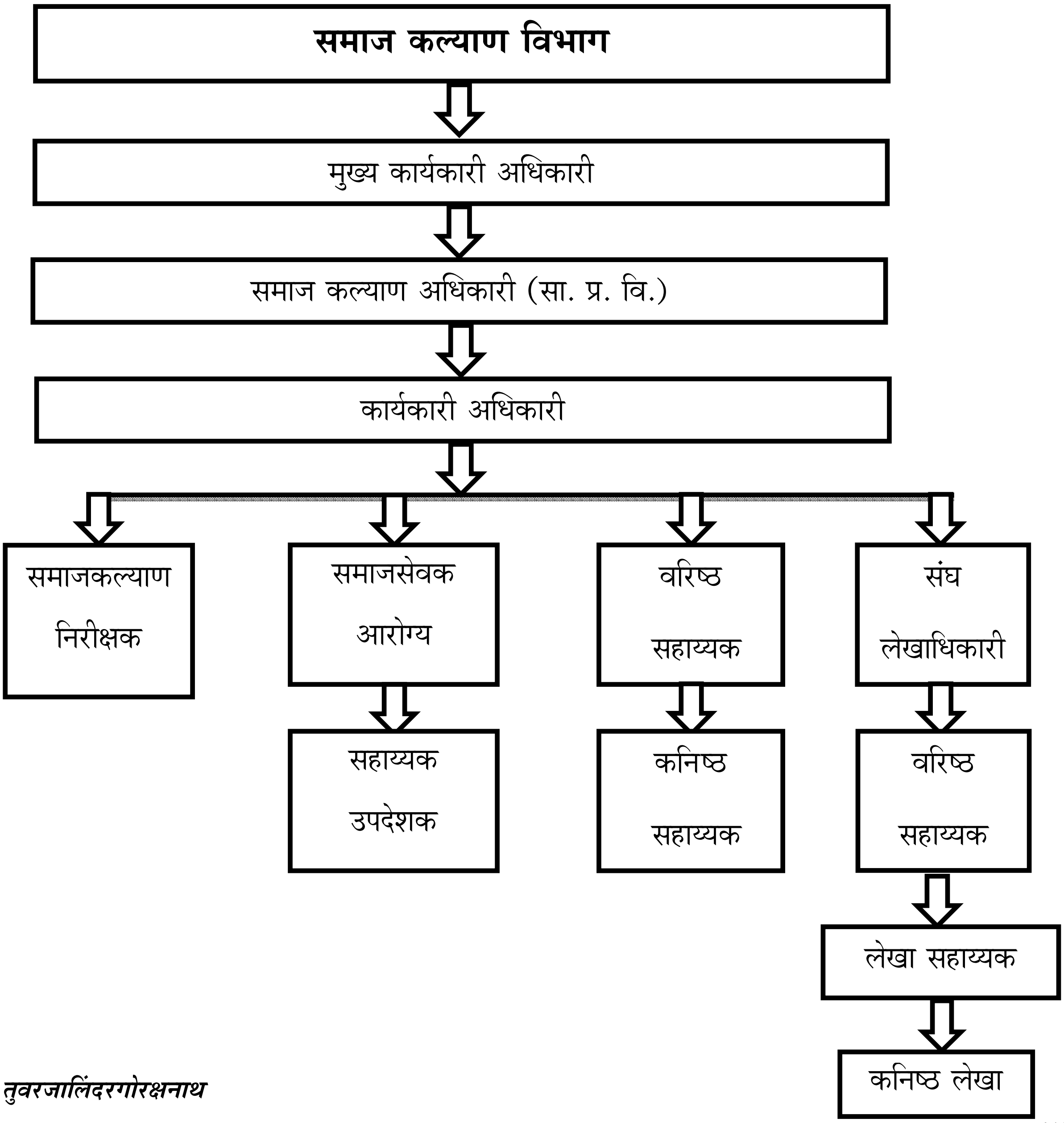

अहमदनगर जिल्हा परिषद समाज कल्याणविभागावरखर्च करते. त्यात समाज कल्याणविभागाकडीलशिवण प्रशिक्षकांचे वेतन, भत्ते व सादील यासारखे अनिवार्य खर्च करते. मागासवर्गीय शेतकऱ्यांना ऑईल इंजिन पुरविणे, मागासवर्गीयांना बचत गटासाठी शेवया मशिन पुरविणे, मागासवर्गीयांना महिलांना पापड मशिन पुरविणे, शैचालय बांधकामासाठी व्यवसाय भिमुख प्रशिक्षण, मागासवर्गीयांना महिलांना शिलाई मशिन पुरविणे, मागासवर्गीयांसाठी लघुउद्योगासाठी अनुदान पुरविणे, पिको फॉल मशिन पुरविणे, दलित वस्ती समाज मंदीरात वाचनालय सुरुकरणे. मागासवर्गीयांना शेतकऱ्यांना स्प्रे पंप, शेती अवजारे, पाईप, ताडपत्री, सौरकंदील पुरविणे, ५वी ते ७वी च्या मागासवर्गीयांना मुलींना सायकल वाटप करणे, समाज मंदीरात पथदिवे, कडबाकुटी, मिलि प्लेअर मिल, मच्छिमारांनानायलॉन जाळी पुरविणे, मागासवर्गीयांना संगणक प्रशिक्षण, जहिरात प्रचार, प्रसार, सादिल खर्चाच्या रुपाने योजना निहाय खर्च केलाजातो.

सन२००६-०७ ते २०१५-१६ या काळात समाज कल्याणविभागावरील खर्च पुढीलतक्त्यातदर्शविलेला आहे.

अहमदनगर जिल्हा परिषदेच्या उत्पन्न व खर्च प्रवृत्तीचा अभ्यास सन २००६-०७ ते २०१५-१६

समाज कल्याण विभाग

अ. नं.	तपशिल	२००६-२००७	२००७-२००८	२००८-२००९	२००९-२०१०	२०१०-२०११	२०११-२०१२	२०१२-२०१३	२०१३-२०१४	२०१४-२०१५	२०१५-२०१६	एकूण
	अनिवार्य खर्च											
१४९५१	समाज कल्याणविभागातीलशिवण प्रशिक्षकांचे वेतण/ भत्ते सादिल	११००००	२०००००	२०००००	५६००००	११८१०००	५०००००	३०००००	४०००००	४०००००	४५००००	४३०१०००
	एकूण अनिवार्य खर्च	११००००	२०००००	२०००००	५६००००	११८१०००	५०००००	३०००००	४०००००	४०००००	४५००००	४३०१०००
	योजना अनिवार्य खर्च	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
१४९६६	मागासवर्गीय शेतकऱ्यांना ऑईल इंजिन पुरविणे	१५०००००	४००००००	३००००००	४५०००००	३७५००००	५००००००	५००००००	५००००००	५००००००	३००००००	३९७५००००
१४९८७	मागासवर्गीयांना बचत गटासाठी शेवया मशिन पुरविणे	१२०००००	२०००००	---	---	५०००००	---	---	३००००००	५००००० + १२०००००	४५००००० + ३००००००	१८६०००००
१४९४९	मागासवर्गीयांना महिलांना पापड मशिन पुरविणे, शैचालय बांधकामासाठी व्यवसाय भिमुख प्रशिक्षण	१२०००००	२५००००० + ८०००००	११२००००० + ३५४२५०	५००००० + ५०००००	३००००० + ५०००००	१००००००	---	---	---	९००००००	१७८५४२५०
१४९२५	दलित वस्ती समाज मंदीरात वाचनालय सुरुकरणे	१०००००	६०००००	१००००००	५०००००	५०००००	१००००००	१९०००००	१००००००	३००००००	---	९६०००००

१४९३३	मागासवर्गीयांना शेतकऱ्यांनास्प्रे पंप पुरविणे			१०००००००	३०००००००	५००००००	---	१०००००००	---	---	---	८१०००००००
१४९३५	मागासवर्गीयांना शेतकऱ्यांना शेती औजारे, कडबा, कुट्टीघरकुल योजना	१२००००००	---	१०००००००	३२००००००	३०००००००	३७५००००००	३०००००००	---	---	५०००००००	[illegible]०००००
१४९३६	मागासवर्गीयांना शेतकऱ्यांना शेती औजारे, पाईप, पत्रे पुरविणे	११००००००	१४६७००००	१५३८५०००	२०००००००	६०००००००	---	---	७८००००००० + ९०००००००	---	---	२७१०५५० ०
१४९३८	५वी ते ७वी च्या मागासवर्गीयांना मुलींना लेडिज सायकल वाटप करणे, पिको फॉल मशिन	८००००००	१५००००००	९००००००	१०००००००	२७००००००	३००००००० १०००००००	४०००००००	३००००००० + ५०००००००	३००००००० + ५०००००००	३००००००० + ५०००००००	१११९०००० ०
१४९४०	मागासवर्गीयांना शेतकऱ्यांनाताडपत्री पुरविणे, सौरकंदील, मच्छिमारांनानायलॉन जाळी पुरविणे	५००००००	१०००००००	१००००००	१००००००० + १००००००	१८०००००० ०	१८००००००	७०००००००	---	२६००००००	९०००००००	२६७०००० ००
१४९८५	सादिल खर्च, जहिरात प्रचार	२००००	४००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	२०००००	२०००००	१०६००००
१४९३६	मागासवर्गीयांनाविद्यार्थ्यांना संगणक प्रशिक्षण फीदेणे, सोलर बसविणे, वसतिगृह	७००००००	१००००००० + ११३३००००	---	---	---	---	---	३०००००००	८०००००००	४५०००००० + २०००००००	२०३३३०००
१४९३९	मागासवर्गीयतसेचदलित वस्तीतील समाज मंदीरात	---	२००००००	२०००००००	२६००००००	२६००००००	---	---	---	---	---	९२००००००

तुवरजालिंदरगोरक्षनाथ

	सौर पथदिवे											
१४९४१	मागासवर्गीयांना प्लेअर पुरविणे, जाळे पुरविणे	---	१०००००० + ५०००००	१५०००००	२००००० + ६००००००	२००००० + ६०००००	---	---	---	---	१००००००	१५५०००००
	एकूण योजनावरील खर्च	१०३२०००००	२००४००००	२४१००००००	२३८००००००	२३८००००००	२०९००००००	२००००००	२७९००००००	४७००००००	५०२००००००	२६८०६००००००
	२० % अनुदानाव्यक्तिरिक्त योजना											
१४९२०	अस्पृश्यतानिर्मुलन/ आंबेडकरजयंती	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	८०००	८०००	१००००	१००००	८६०००
	७ % वन महसुल अनुदानातून योजना	६००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	३०००००	४२३०००	३५००००	४०००००	४०००००	१३३३०००
	एकूण २० % अनुदानाव्यक्तिरिक्त	७००००	११००००	११००००	११००००	११००००	३१००००	४३१०००	३५८०००	४१००००	४१००००	२४२९०००
	एकूण समाज कल्याण (अनिवार्य+ योजना)	१०५००००००	२०३५००००	२४७७००००	२५०९१०००	२५०९१०००	२१७०००००	२०७३१०००	२८६५८०००	४७८१००००	५१०६००००	२७५१७१०००
		३.८१	७.३९	९.००	९.११	९.११	७.८८	७.५३	१०.४१	१७.३१	१८.५५	१००

तुवरजालिंदरगोरक्षनाथ

अहमदनगर जिल्हा परिषदेच्या समाज कल्याणविभागावरील खर्च सन २००६-०७ ते २०१५-१६

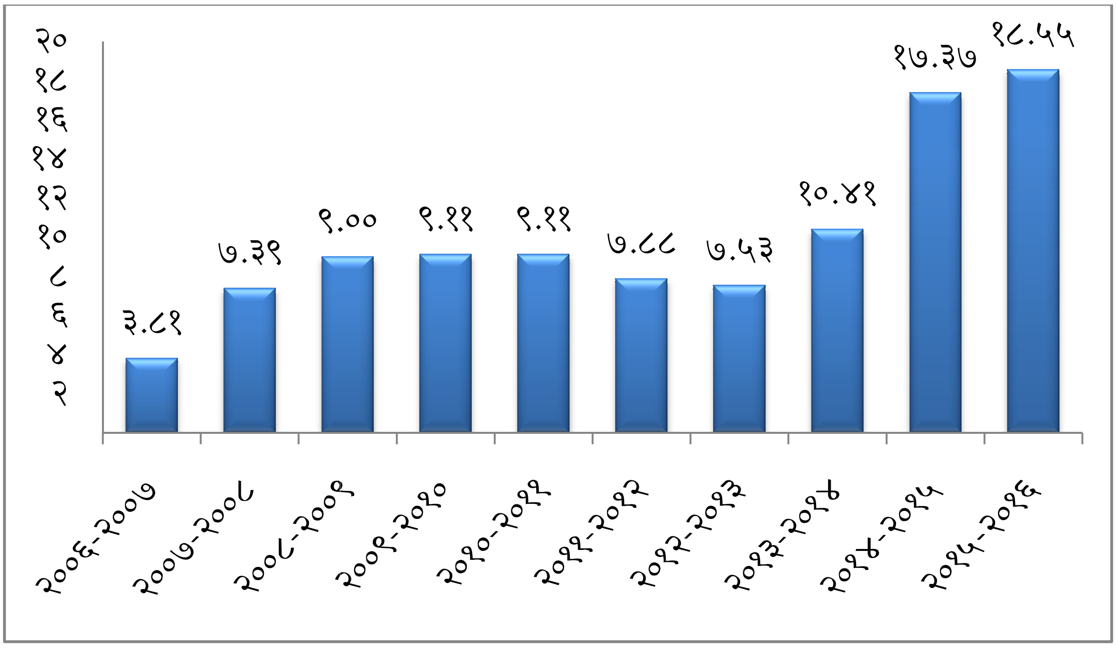

समाज कल्याणविभागातील खर्च तक्ता वरून पुढील प्रमाणेनिरिक्षणात येतो.

सन २००६-०७ मध्ये १,०५,००,००० रू., सन २००७-०८ मध्ये २,०३,५०,००० रू., सन २००८-०९ मध्ये २,४७,७०,००० रू., सन २००९-१० मध्ये २,५०,९१,००० रू., सन २०१०-११ मध्ये २,५०,९१,००० रू., सन २०११-१२ मध्ये २,१७,१०,००० रू., सन २०१२-१३ मध्ये २,०७,२१,००० रू., सन २०१३-१४ मध्ये २,८६,५८,००० रू., सन २०१४-१५ रू. ४,७८,१०,००० रू., सन २०१५-१६ मध्ये ५,१०,६०,००० रू. इतका आहे.

एकूण २७,५१,७१,००० रू. खर्च मध्ये सन २००६-०७ ते २०१५-१६ या दहा वर्षाच्या काळात सर्वातजास्त खर्च २०१५-१६ या वर्षी १८.५५ टक्केइतकातर सर्वातकमी खर्च २००६-०७ या वर्षी ३.८१ टक्केइतका आहे.

थोडक्यात :-

अमदनगर जिल्हा परिष**दे**तपरिवर्तनाच्या प्रक्रियेतसमाज कल्याणविभागाची महत्वाची भुमिका पारपाडत अ**स**ते.

संदर्भः

१) शेरकरनागनाथ शंकर, ‘औरंगाबाद जिल्हा परिषद प्राथमिकशिक्षणावरील खर्च अभ्यास’, जुन २००९.

२) शिंदे भगवान विष्णू, ‘बिड जिल्हा परिषद ग्रामिणविकास आढावा’, मे २००९.

३) ‘नॅशनलकौन्सिलरिपोर्ट ऑफ व्हिलेज पंचायत’, न्यूदिल्ली, १९८०.

४) “अहमदनगर जिल्हा परिषद अंदाजपत्रक, सन २००८-०९.”

५) www.zp.ahmednagar.in

६) www.ahmednagar.nic.in

७) www.ahmednagar.gov.in